

L. A. BINAUT. (*)

Περὶ Ὁμήρου καὶ Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας.

(Μετάφρασις).

— 9 —

Ἐνυπάρχει φιλοσοφία ἐν τῷ Ὁμήρῳ; Εὐρίσκονται ἐν τῇ μεγάλῃ καὶ ἀφελείῳ ταύτῃ ποιήσει τὰ στοιχεῖα τοῦ κριτικοῦ ἐκείνου πνεύματος ὅπερ οἱ Ἕλληνες φαίνονται ἐξασκήσαντες ἐν τῇ ἱστορίᾳ; Ὑποφαίνεται ἐν αὐτῷ ἡ ἀρχὴ τῆς πάλης τῆς μεταξὺ τῆς προϋεουσῆς Εὐρώπης, καὶ τῆς ἀείποτε ὑπὸ τὰ σύμβολα κεκαλυμμένης Ἀσίας, τῆς πάλης ἧτις διὰ τῆς μοναρχίας τοῦ Ἀλεξάνδρου, τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ τοῦ μεσαιῶνος, ὅτε μὲν ἐν τοῖς ὅπλοις, ὅτε δ' ἐν ταῖς ιδέαις, διήρκεσε μέχρι τοῦ αἰῶνος ἡμῶν, ὅστις φαίνεται προωρισμένος νὰ περατώσῃ αὐτὴν διὰ τῆς ὀριστικῆς τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ νίκης; Τὸ ζήτημα τοῦτο μένει ἐτι ἀνεξέταστον.

Ἐν πρώτοις δὲ πρέπει νὰ σημειώσωμεν ἐν Ὁμήρῳ τὰ ἴχνη σπουδαιότητος τινὸς συμβεβηκότος, ἀναφανέντος μὲν καὶ μετὰ ταῦτα κατὰ τὴν μόρφωσιν τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν, ἀλλ' ὅπερ, νεοφανὲς ἐτι καθ' οὐδ' ἀνερχόμεθα χρόνους, διέγραψε τὸν ὅλως εἰδικὸν προσορισμὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους· αἰνίττομαι δὲ τὴν πάλην τὴν μεταξὺ τῆς θεοκρατικῆς πολιτείας καὶ τῆς πολεμικῆς φυλῆς, τὴν μεταξὺ τοῦ κράτους τῶν παραδόσεων καὶ τῆς φυσικῆς ἐλευθερίας, ἐν ἐνὶ λόγῳ τὴν μεταξὺ τοῦ ἱερατείου καὶ τῆς στρατιωτικῆς τάξεως. Ἀναμφίβολον ὑπάρχει ἤδη ὅτι μεταξὺ τῶν χρόνων τοῦ Ἰνῆου καὶ τῶν τοῦ Ὁμήρου, ἐν τῷ διαστήματι ἐξακοσίων ἢ ἑπτακοσίων ἐτῶν, πολλαὶ ἀποικίαι, μάλιστα Αἰγυπτίων καὶ Φοινίκων, ἐλθοῦσαι καθίδρυσαν παρὰ τοῖς Πελασγοῖς ἱερατικὴν πολιτείαν, ἀποτελοῦσαν φυλὴν ἰδίαν, ἣν οὗτοι προσηγόρευσαν κατὰ τὰς ἐθνογραφικὰς αὐτῶν παραδόσεις Ἴωνας ἢ Ἰάωνας, ἧτοι πικίδας Ἰαουάν ἢ Ἰαδάν. Ἄν δὲ καὶ ἡ μακρὰ περίοδος αὕτη ἀμυδρῶς μόλις διακρίνεται διὰ τῶν μύθων, εὐρίσκονται ὁμῶς ἐνδόσιμα ἱκανὰ νὰ πείσωσιν ὅτι τοιαῦται πολιτεῖαι, κατὰ τὸν Ἀσιατικὸν τρόπον ὀργανισμέναι, προσεκλήσαντο καὶ ἐν τῇ Ἑλλάδι· ἦν κατὰ τὴν Ἀσίαν εἶχον δύναμιν. Πρῶτον μὲν ἡ μνήμη τῶν τάξεων ἱερέων, Δικαστῶν, Στρατιωτῶν, Γεωργῶν καὶ Τεχνιτῶν διετηρήθη ἐπὶ μακρὸν ἐν Ἀθήναις· δεύτερον δὲ, ὅτι εἰς τὴν ἱερατικὴν μόνην ταξιν ἐπεφυλάσσετο ἡ σπουδὴ τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἡ διὰ συμβόλων διδασκαλία ὑποφαίνεται ἐκ τῆς συστάσεως τῶν μυστηρίων καὶ τῶν χρηστηρίων καὶ ἐκ τῶν πολλῶν μύθων, αἵτινες σημαίνουσι ἠλλοιωμένῃ τὴν διδασκαλίαν καὶ τῶν χρόνων ἐκείνων τὴν ἱστορίαν· καὶ τρίτον, ἀδιαφιλονέκητον εἶναι ὅτι ἐπικράτει τὸ δόγμα τῆς εἰμαρμένης· αὐτὸ εἶναι ἡ βᾶσις ὅλων τῶν μύθων καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν χρησμῶν, ὡς καταδεικνύεται καὶ ἐκ μόνης τῆς ἀναγνώσεως τῶν μυθολόγων καὶ τῶν τραγικῶν. Ἐκ τῶν τριῶν δὲ τούτων χαρακτήρων, ἀναγνωρίζεται ἐναργῶς ὁ Ἀσιατικὸς

τύπος. Τὰ ἔθνη λοιπὸν τῆς Ἑὼ ἦσαν διακεχυμένα ἐπὶ τῆς τοσοῦτον εὐφυῶς πρὸς ἐμπορίαν κειμένης ταύτης γῆς, ἀπωθήσαντα πρὸς τὰ ὄρη Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας τὰ αὐτόχθονα πλήθη. Ἀλλὰ τὰ πλήθη ταῦτα, αὐξήθέντα καὶ μαχιμότερα γενόμενα, κατέβησαν ἔπειτα εἰς τὰ ὑπὸ τῶν ξένων κατοκημένα ποράλια ἢ φυλὴ τῶν Ἰώνων ἢ τοῦ Δευκαλίωνος τοσοῦτον πολυἀριθμὸς ἐξήρχετο ἐκ τῶν ἀγρίων τόπων αὐτῆς, ὥστε ἐρέεθῃ ὅτι πᾶς λίθος τῶν ὄρεων εἶχε μεταβληθῆ εἰς ἄνδρα. Ἕλληνες, Δωριεῖς, Ἀχαιοὶ, φυλαὶ διάφοροι, ὧν ἡ πρώτη ἐπικρατήσασα ἔδωκε τὸ ἔθνος αὐτῆς εἰς τὰς ἄλλας, ἤρχισαν τότε μακρὰν πάλην, ἧτις δὲν κατέστρεψε μὲν τὰ ξένα καθιδρύματα, εἰσήγαγεν ὁμῶς εἰς αὐτὰ νέα στοιχεῖα καὶ ἐτελείωσε διὰ τῆς συγχωνεύσεως τῶν δύο λαῶν, ὧν ὁ εἰς διὰ τῆς θρασείας αὐτοῦ ζωηρότητος ἀνεπέωσε τὴν εὐπειθῆ ὀριμότητα τοῦ ἑτέρου. Ἡ πάλη αὕτη διαφαίνεται διὰ τῶν μύθων ἐν τοῖς ἀγῶσι τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Θησεῦς, ἐν ταῖς θήραις τοῦ Μελεάγρου, ταῖς μάχαις τοῦ Βελλεροφόντου, τῇ ἀρπαγῇ τοῦ Οἰδίποδος καὶ ἀλλαχοῦ. Πανταχοῦ τὰ Ἀσιανὰ καθιδρύματα, παριστάμενα διὰ τῶν συμβόλων τοῦ ὄφους, τοῦ κάπρου, τῶν Γοργόνων, τῆς Σφιγγός, κκτεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ τερατοκτόνου. Ἀλλὰ καὶ ἀφοῦ ἡ συγχώνευσις προήχθη εἰς βαθμὸν ὥστε δὲν ὑπῆρχον πλέον δύο λαοί, ἀλλὰ μόνον δύο φατρίαι, ἡ δύο τάξεις ἐν τῷ λαῷ, ἡ κίνησις τῶν ἐπιδρομῶν δὲν ἔπαυεν, ἀλλ' ἐξετάθη εἰς τὰ ἑκτὸς, μαχισοῦ ἢ ἀντίκρουσις τὴν ἡμιβλυνεν. Ὁ πλοῦς τῶν Ἀργοναυτῶν καὶ ὁ κατὰ τῆς Τροίας πόλεμος κατηνάλωσαν τὸ περίσσευμα τῆς δυνάμεως αὐτῆς καὶ τὴν περιέκλεισαν ἐντὸς τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου.

Εἰς τὸ σύνολον τῶν περιστατικῶν, αἵτινα συνέτρεξαν εἰς τὸ νὰ μορφώσωσι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, τοσαύτη ὁμοιότης ὑπάρχει μὲ τὰ συντελέσαντα εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ Γαλλικοῦ, ὥστε ἂν μόνον τὰ κύρια ὀνόματα καὶ τὸν τόπον τῆς σκηνῆς ἀλλάξῃ τις, ἡ μία τῶν δύο ἱστοριῶν ἔθελε φανῆ κατὰ λέξιν σχεδὸν ἀντιγραφὴ τῆς ἑτέρας. Παρὰ τοῖς Γαλάταις εἶχε κατασταθῆ ἴσαύτως ἡ θεοκρατία κατὰ τοὺς τελευταίους τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας χρόνους. Οἱ Γερμανικοὶ λαοί, τοσοῦτον χρόνον εἰς τὰ δάση αὐτῶν ἐνδισαυμένοι, ἐξώρμησαν ἐπὶ τέλος, διέβησαν τὸν Ῥῆνον καὶ κατετρόμαξαν διὰ τοῦ πλήθους καὶ τῆς ὀρμῆς τῶν τοῦς ἄλλοτε νικητὰς αὐτῶν. Φράγκοι, Βουργουνδοί, Γότθοι, Ἀλλαμάνοι, διάφοροι φυλαί, ὧν τὰ ὀνόματα ἐξηφανίσθησαν ὑπὸ τὸ τῶν φράγκων, ἀπερρόφηθησαν ἐπὶ τέλος ὑπὸ τοῦ ἱερατικοῦ ἔθνους· ὅτε δὲ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ κράματος τούτου νέον ἔθνος, τὸ κατακτητικὸν πνεῦμα αὐτοῦ δὲν κατευνάσθη ὁμοίως εἰ μὴ μετὰ μακρινὰς ἐκδρομὰς καὶ δυστυχίας, αἵτινες περιέκλεισαν τέλος τὴν Γαλλικὴν ὀρμὴν ἐντὸς τῶν συνόρων τῆς. Οἱ Γεισκάρδοι καὶ Ταγκρέδοι τῆς Γαλλίας, εὐἀριθμοὶ θαλασσοπόροι κατακτηταί, εἶναι τρόπον τινὰ οἱ Ἀργοναῦται αὐτῆς· ἡ δὲ κατὰ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀσιανῶν ὑπερασπιζομένης Τροίας ἐκστρατεία τῶν Ἑλλήνων βασιλείων, ἧτις τοσοῦτον συνετέλεσεν ἐσωτερικῶς μὲν εἰς τὸν καταρτισμὸν τῆς ἐθνικότητος τῶν Ἑλλήνων

(*) Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἐξέδωκε πρό τιμῶν μηνῶν ἐν τῇ Revue des deux mondes (15, dec. 1853.) μίαν πραγμασίαν περὶ τοῦ Αἰσχύλου.

ἐξωτερικῶς δὲ εἰς τὴν εὐπορίαν, κατὰ τὴν ὄψιν καὶ τὰ ἀποτελέσματα, ἔχει πολλὴν τὴν ὁμοιότητα μὲ τὰς σταυροφορίας τῶν Γάλλων.

Δύο ἀριστοκρατικαὶ λοιπὸν, ἠγούμεναι ἐκτέρας τῶν προαιρημένων φυλῶν, ἀντιπαρετάχθησαν ἐξ αὐτῶν, ἡ μὲν Ἀσιατικὴ καὶ ἱερατικὴ ὑλικῶς ἠττημένη κατέφυγεν ὑπὸ τὸ μαρμολύκειον τῆς θρησκείας, καὶ ἡ ἐξουσία αὐτῆς μετέπεσεν εἰς ἐπιρροήν· ἡ δὲ στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία τῶν Ἑλλήνων κατέσχε τὴν ἐνεργὴν πολιτικὴν δύναμιν. Ἀφοῦ δὲ ἐπὶ οὐκιστάσια ἔτη κατέτριψαν ἀλλήλας, ἡ πάλῃ αὐτῶν ἐτελείωσεν ἐν Ἀθήναις εἰς τὴν βραχυεὶαν τοῦ Πεισιστράτου καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ μοναρχίαν, ἧς καὶ αὕτη κατελύθη ὑποχωρούσασα εἰς τὴν δημοκρατίαν δι' ἀντιδράσεως τῆς ἠττημένης φυλῆς· διότι ἡ οἰκογένεια τῶν καταβαλόντων τὸν Ἰππῖαν, τοῦ τε Ἀρμόδιου καὶ τοῦ Ἀριστογέιτονος κατῆγετο, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ἐκ Φοινίκης.

Δι' δὲ ἠρωϊκὰ παραδόσεις παρουσιάζουσι σειράν γεγονότων ζωηρότατα ἐξεικονιζόντων τὴν μεταξὺ τῶν ἱερέων καὶ στρατιωτικῶν ἀντιζηλίαν. Παράδειγμα ἀξιοσημειώτων τούτου παρέχει ἡ ἐν Θήβαις ἱστορία τοῦ Οἰδίποδος. Οὗτος ἦτον Ἕλληνα ὀρεινός, ἐκθετον βρέφος τοῦ Κιθαιρώνας, ἀρχηγὸς συμμορίας ἠναγκασμένος νὰ πορίζηται τὸν βίον διὰ τῆς ἀνδρείας του· ἐλθὼν δὲ εἰς Θήβας ἐν καιρῷ τῶν ἐκ τῆς ἀφανείας τοῦ βασιλέως Λαίου παραγῶν, ἐτάχθη κατὰ τῆς Ἀσιατικῆς μερίδος, τῆς μερίδος τῶν συμβούλων καὶ τῶν μυστηρίων εἰκονιζομένης διὰ τῆς Σφιγγός. Τὸ συμβολικὸν τοῦτο τέρας, ὅπερ ἐθυσίαζε τοὺς μὴ εὐνοοῦντας τὴν αἰνιγματώδη γλώσσαν αὐτοῦ, δηλαδὴ κατεπίεζε τοὺς Ἕλληνας, κατεβλήθη ὑπὸ τοῦ ἀνδρείου καὶ ἐπιτηδείου τυχοδιώκτου. Τότε οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ μάντις κατηγοροῦσαν τὸν Οἰδίποδα ἐπὶ φρικτοῖς ἐγκλήμασιν, ὡς βασιλοκτόνον, ὡς πατροκτόνον, ὡς αἰμομικτὴν, ἀποδόντες εἰς αὐτὸν καὶ τὸν μαστίζοντα τὴν πόλιν λοιμὸν. Ὁ σημαντικώτερος τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ ἦταν ὁ Τειρεσίας, γέρον ἀόμματος, προφήτης ἀπὸ Φοινίκης καταγόμενος, διότι κατὰ τὸν Ἀπολλοδώρον ἦταν ἀπόγονος ἐνὸς τῶν συστρατιωτῶν τοῦ Κάδμου. Ὁ Σοφοκλῆς διετήρησε θαυμάσια καὶ αὐτὸ τὸ ἀνατολικὸν χρῶμα τῆς γηραιᾶς ταύτης παραδόσεως. Ἐν τῇ τραγωδίᾳ αὐτοῦ ὁ Τειρεσίας, ἀπειλῶν μὲ τὴν θεῖαν ὀργὴν τὸν βασιλέα διὰ μυστικῶν καὶ φρικτῶν φράσεων, ἀνακαλεῖ διὰ τοῦ ὕφους καὶ τῶν σχημάτων τοῦ λόγου του τοὺς προφῆτας τῆς Ἰουδαίας, οἵτινες ἐξέρχοντο ἀπὸ τῆς ἐρήμου ἵνα διηγηθῶσιν εἰς τοὺς βασιλεῖς κατηγορητικὰς παραβολὰς. Εἰς μίαν τὴν Ὀιδίπους, ἀγέρωχος καὶ ὑπερήφανος διὰ τὴν ἐξουσίαν του, ἀποκρίνεται εἰς τὸν χρησμὸν διὰ τοῦ λόγου καὶ εἰς τὰς ἀπειλὰς διὰ τῆς ὕβρεως. Ὁ Τειρεσίας ἀνυψοῖ ἐτι μᾶλλον τὴν φωνήν, ἐνισχυόμενος δὲ ὑπὸ τοῦ μαστίζοντος τοὺς πολίτας λοιμοῦ, ρίπτει αὐτὸν ὡς ἀράν κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Οἰδίποδος, καὶ τέλος πάντων κατανατᾷ νὰ ἐκθρονισθῇ ὁ ἀφωρισμένος βασιλεὺς καὶ νὰ μεταβῇ ἡ ἐξουσία εἰς τὸν ἀντίπαλόν του.

Ἄλλ' ὁ Ὅμηρος θέλει ἐτι μᾶλλον διασαρῆσαι τὴν κατάστασιν αὐτῆν τῶν πραγμάτων· διότι ὁλόκληρος

ἡ Ἰλιάς πηγάζει ἀπὸ ὁμοίου συμβεβηκότος. Τειρεσίας τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου εἶναι ὁ Κάλχας· πανταχοῦ ὁ ἱερεὺς οὗτος ἀντιφέρεται, ὅτε μὲν ὑποβλῶς ὡς δὲ ἀναφανδὸν κατὰ τῆς στρατιωτικῆς ἐξουσίας τῆς ἐποχῆς του. Ὡς δηλοποιῶν τῆς τινὰ εἰς ἀρχῆς τῆς ἐκστρατείας τὴν ἰσχὺν τῆς μελλούσης αὐτοῦ ἀντιπολιτεύσεως, ἐπιβάλλει εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῶν βασιλέων τὴν τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Ἰφιγενείας θυσίαν κατὰ φρικτὴν ἔθος, ὅπερ ἡ Ἀσία εἶχε φέρει εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐπειτα, ἵνα ἐξασθενήσῃ τὴν ἐξουσίαν διαιρῶν αὐτὴν, ἐγείρει ἀντίζηλον τοῦ Ἀγαμέμνονος κηρύσσων, ὡς δῆθεν παρὰ τῶν θεῶν, ὅτι δὲν θέλει ἀλωθῆ ἡ Τροάς μὴ συστρατεύοντος τοῦ Ἀχιλλέως. Κατάλληλος δὲ εὐκαιρία ἄλλης προσβολῆς παρουσιάσθη εἰς τὸν Κάλχαντα ὅτε ὁ βασιλεὺς τῶν ἀνδρῶν ἐν ὄρα θυμοῦ ἠρνήθη εἰς τὸν ἱερέα Χρῦση τὴν λύτρωσιν τῆς θυγατρὸς του. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἡγεμόνες συμβουλεύονται τὸν μάντιν περὶ τῆς ἐνσκηψάσης εἰς τὸν στρατὸν νόσου, αὐτὸς προσποιεῖται μεγάλον φόβον, ὑποδηλῶν ὅτι ἐκφραζόμενος περὶ τούτου θέλει ἐρεθίσαι ἰσχυρὸν ἄνδρα· τίθεται λοιπὸν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἀχιλλέως, τὸν ὁποῖον παραλαμβάνει βοηθὸν ὑπερβίβειζων τὴν ὑπερηφανίαν του· οὕτω δ' ἐνισχυθεὶς διὰ τῆς ὑποσχέσεως αὐτοῦ πράττει ὅ,τι ἐπραξεν ὁ Τειρεσίας· κατηγορεῖ τὸν ἡγεμόνα τοῦ στρατοῦ ὡς αἴτιον τοῦ λοιμοῦ, καὶ ἐπιβάλλει αὐτῷ τὴν λυπηρὰν ἀνάγκην νὰ ἀποδώσῃ τὴν αἰχμάλωτόν του. Ὡς ὁ Οἰδίπους, ἠθέλησε καὶ ὁ Ἀγαμέμνων ν' ἀποσεύσῃ τὸν ζυγὸν τοῦ ἱερέως· « Μάντι κακῶν, τῷ λέγει, οὐ εὐ πώποτε μοι τὸ κρήγυρον εἶπας! αἰεὶ τοι τὰ κάκ' ἢ ἐστὶ φίλα ἐνὶ φρεσὶ μαντεύεσθαι. » Ἄλλ' ἡ δημώδης εὐπιστία τὸν ἀναγκάζει νὰ ὑπακούσῃ· δὲν τολμᾷ νὰ κακοποιήσῃ τὸν ἱερέα αὐτὸς ὁ τολμῶν νὰ ὑβρίσῃ τὸν Ἀχιλλέα, ὁ τολμῶν ν' ἀφαιρέσῃ τὴν Βρυσσίδα ἀπὸ τοῦ ἀνδρειοτάτου τῶν Ἀχαιῶν! Ἐκ τοῦ συμβεβηκότος τούτου ἀνέβλυσαν οἱ ποταμοὶ τῶν αἰμάτων, ὧν γέμει ἡ Ἰλιάς. Τὸ ποίημα λοιπὸν αὐτὸ κατὰ τὴν προῆξιν δὲν εἶναι εἰμὴ ἐπεισοδιὸν τῆς μετὰ τὸν ἱερατεῖου καὶ τῆς ἐξουσίας πάλης.

Ἄξιον δὲ πολλῆς παρατηρήσεως εἶναι ὅτι ἐν τοῖς ἀρχαίοις ποιήμασιν οἱ τῆς θρησκείας λειτουργοὶ παρουσιάζονται πάντοτε σχεδὸν ὡς προστάται τῆς εἰρήνης καὶ τῆς δικαιοσύνης, ἐναντίον τῆς ἀναρχίας καὶ τῆς καταπιέσεως. Ἐν τῷ Β' τῆς Ὀδυσσεΐας εὐρίσκομεν σκηνὴν τινὰ, ἧτις ἀποδεικνύει σαφῶς τοῦτο, καὶ ἐτι μᾶλλον ἂν ἀντιπαραθέσωμεν αὐτὴν πρὸς ὁμοίαν σκηνὰς τῶν τιμαριωτικῶν χρόνων τῆς Γαλλίας. Καὶ εἰς ταύτας καὶ εἰς ἐκείνας οἱ τῆς θρησκείας λειτουργοὶ τὸν αὐτὸν δεῖκνύουσι χαρακτήρα, καὶ ὁμοίως ἀποκρούονται ὑπὸ τὰς ὑπερχούσας ἤδη κοσμικὰς ἀριστοκρατίας. Αναφέρομεν πρὸς παράδειγμα τὴν ἐποχὴν τῆς ἀνηλικιότητος Λουδοβίκου τοῦ Θ', κατὰ τὸν II' αἰῶνα, ὅτε ἡ βασιλεία, ἀνίσχυρος εἰς χεῖρας ἐνὸς παιδίου καὶ μιᾶς γυναικὸς, διασπαράσσεται ὑπὸ τῶν εὐγενῶν διαφιλονεικούντων τὰ σπαράγματα τῆς· ὅτε ἡ κεντρικὴ ἐξουσία ἐζήτει νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τοῦ λαοῦ τῶν πόλεων καὶ παρεχώρει αὐτῷ ἐλευθερίας καὶ δικαιώματα, ἀλλ' εὕρισκεν ἐν

σθενές τὸ ὑποστήριγμα τοῦτο διὰ τὸν ὁποῖον ἐνέ-
πνεον εἰς τοὺς πολίτας φόβον οἱ θρασεῖς ἱππότες ὅτε
τέλος ἡ ἐκκλησία παρενέβαλλε τὴν συμβιβαστικὴν
αὐτῆς δύναμιν κηρύσσουσα τὴν εἰρήνην τοῦ Θεοῦ εἰς
τοὺς εὐγενεῖς, ἀλλ' οὗτοι μετ' ἀγανακτήσεως ἀπέ-
πειψαν τοὺς μοναχοὺς εἰς τὰ μοραστήριά των ἕνα
ψάλλουσι τὰς ἀκολουθίας των. Αὐτὰ τὰ τόσον χα-
ρακτηριστικὰ τῆς Γαλλικῆς ἱστορίας συμβάντα, αὐ-
τὰ τὰ στοιχεῖα τὰ ἐπὶ μακρὸν ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς
κοινωνίαις ζυμούμενα εὐρίσκομεν εἰς τὴν Ἰθάκην.
Κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Ὀδυσσεύος, ἀνισχύρου κα-
ταστάσεως τῆς ἐξουσίας, οἱ υἱοὶ τῶν εὐγενῶν ἀποστάν-
τες ἤρπασαν τὰ πλοῦτη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας·
ὁ νέος Τηλέμαχος ζητεῖ ὑποστήριξιν παρὰ τοῦ λαοῦ
συγκλητῶν κατ' ἔθος, ἀρχαίον μὲν, πεπαισμένον δὲ ἀπὸ
ἀρχῆς τῶν ταραχῶν, τοὺς πολίτας εἰς ὀμπηγύρεις. Ὁ
λαὸς συμπάσχει καὶ συγκινεῖται ὑπὸ τῶν παραπόνων
αὐτοῦ, ἀλλὰ φοβεῖται τὴν αὐθάδη καὶ ταραχοποιὸν
νεολαίαν τῶν μεγάλων, καὶ οὐδὲ λέξιν τολμᾶ νὰ
προσφέρῃ μ' ὅλας τὰς προτροπὰς τῶν ὑπερασπιστῶν
τοῦ βασιλικοῦ οἴκου. Ἀνίσταται τότε ὁ διερμηνεύς
τῶν θεῶν, ὁ εἰρηνοποιὸς γέρον, καὶ προσπαθεῖ νὰ
στραυῖν τὰς ἀντιπαθείας καὶ νὰ συμσῶσιν τὰ πνεύ-
ματα ἐν ὀνόματι τοῦ Διὸς τοῦ δι' οἰκῶν καὶ ἄλλων
σημείων δηλώσαντος εἰς αὐτὸν τὴν θέλησίν του, ἀλλ'
ἀφοῦ ἐτελείωσε τὴν ὀμιλίαν του,

ε "Ἄγε νῦν, τὸν φωνάζει ὁ ἄπιστος εὐρύμαχος

- μαντεύειο σοῖσι τέκνοι
- οὐκ ἄδ' ἴων, μὴ ποῦ τι κακὸν πάσχωσιν ὀπίσω
- ταῦτα δ' ἐγὼ σέο πολλοῦ ἀμείνων μαντεύεσθαι
- ὄρνιθές τε πολλοὶ ὑπ' αὐγᾶς ἡέλιου
- φοιτῶσ', οὐδέ τε πάντες ἐναίτιμοι· αὐτὰρ Ὀδυσσεύς
- ὄλετο τῆλ', ὡς σὺ καταφθείσθαι σὺν ἐκείνῳ
- ὦρες δ' οὐκ ἂν τύσσα θεοπροπέων ἀγόρευες.

Τὰ ἀπλὰ ταῦτα καὶ καθ' ἑαυτὰ καθαρὰ περιστα-
τικὰ, ἐρμηνευόμενα δ' ἐτι μᾶλλον ὑπὸ ἐτέρων ἀνα-
λόγων ἱστορημάτων, ζωγραφουσιν ὀλόκληρον κοι-
νωνίαν. Ἐξάγεται λοιπὸν ἐκ τούτων ὅτι ἡ Ἑλλάς
εὐρίσκειτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς ἀνηκούστους
ἕως τότε περιστάσεις. Ἐκ τῶν προγενεστέρων ἐν τῷ
κόσμῳ ἐπιδρομῶν, αἱ μὲν, ὡς αἱ τῆς κεντρικῆς Ἀ-
σίας, παρήλθον ὡς κατακλυσμοὶ οὐδὲν ἀπολιπούσαι
εἰς τὰ κατακεκλυσμένα μέρη· ἕτεροι δὲ ἔχυσαν μὲν
εἴτε εἰς τὴν Ἰνδικὴν εἴτε εἰς τὴν Κίαν κατακτητι-
κὰς τινὰς φυλάς, ἀλλ' αἱ φυλαὶ αὐταὶ ἀνκλόγως
εὐάριθμοι συνεχωνεύθησαν μετ' τοὺς πρὸ αὐτῶν κατα-
στημένους, καὶ οὕτω τὰ καθεστῶτα τῶν ἐθνῶν ἐκεί-
νων δὲν διαταράχθησαν, καὶ ὁ βίος αὐτῶν διέμεινεν
ἀναλλοίωτος ἐπὶ τῶν ἀρχαίων βάσεων, ἡ δὲ ὑπὲρ
πάσας ἐπικρατοῦσα ἰδέα τῆς διαδοχῆς ἀσάλευτος, καὶ
τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα στάσιμον ἐκ τῆς αἰτίας ταύ-
της· διότι οὐδὲν παράγει ἰδέα τις ἂν δὲν συγκρουσθῆ
πρὸς ἄλλην ἰδέαν. Ἐν τῇ Ἑλλάδι ἀπεναντίας ἡ
συγχώνευσις ἐτελέσθη δυσκόλως, ἡ σύγκρουσις ὑπῆρ-
ξε μακρὰ καὶ φονικὴ, καὶ αἱ συνθήκαι βεβαιασμέναι.
Οἱ Ἕλληνες παρέλαβον παρὰ τῶν Ἀσιανῶν τὸ ἄστυ,
τὴν θρησκείαν, τὴν γραφὴν καὶ τὰς τέχνας· ἀλλὰ τὸ
ἄστυ στηριζόμενον διὰ τῆς ὑποταγῆς ἀπέβη διὰ

ταύτην μάλιστα καταθλιπτικὸν εἰς τὸν λαόν· αἱ ἀ-
νώτεροι τάξεις κατεπίεζον τοὺς ὑπ' αὐτὴν ὡς αἱ
στιβάδες τῶν Κυκλωπεῶν τειχῶν. Οἱ Ἕλληνες, ὀλι-
θόμενοι ἐν οὕτῳ διωργανισμένῃ πολιτείᾳ, ἐκινδύνευον
ν' ἀποπνιγῶσιν, ὅμοιοι καὶ κατὰ τοῦτο πρὸς τοὺς
Φράγκους πολεμιστὰς, οἵτινες ἐθεώρουν ὡς εἰρκτὰς
τὰς πόλεις. Τούτου ἕνεκα ἐδέχθησαν μὲν τὸ ἄστυ,
ἀλλ' ἐπὶ συμφωνίᾳ νὰ καταργηθῶσιν αἱ διακρίνουσαι
τοὺς πολίτας τάξεις καὶ ἐπεφυλάξαντο εἰς ἑαυτοὺς
πολιτικὴν τινὰ ἐλευθερίαν συγχωροῦσαι αὐτοῖς νὰ
συλλογίζωνται· ἡ ἐλευθερία αὕτη ἐγέννησε συζητή-
σεις ἀντιθέτων συμφερόντων καὶ ἐκ τούτων παρήχθη
ἡ συζήτησις ἀρχῶν καὶ ἀξιωματῶν πρὸς πειθῶ καὶ
διαλλαγὴν. Ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐν αἷς διαστέλλονται
τάξεις πολιτῶν, ὁ ἄνθρωπος γεννώμενος εὐρίσκειται ὀ-
ποθεβλημένος ὑπὸ ἐν ἐπάγγελμα, ὑπὸ βίον ἠτοιμα-
σμένον ἤδη, ἀφιέμενος οὕτως εἰς μονότονόν τι ρεῦμα
καὶ ἀποκοιμώμενος ἢ ὄνειροπολῶν, ἀλλ' ἐν τῇ τα-
ραχῶδι Ἑλλάδι ἡ προσωπικὴ ἀμυνὴ ἦτον αἰετοῦτε
ἀναγκαῖα, ἡ δὲ ἀνάγκη αὕτη παρήγαγεν ἀγῶνας, φῶ-
τα καὶ πείραν· τὰ πνεύματα, κεντούμενα ὑπὸ τῆς ἀ-
νάγκης ἐγυμνάζοντο, ἀντιπαρετάσσοντο καὶ ἐπὶ τέ-
λους ἐσκιαγράφησαν τὴν ἔλλογον ἐκείνην πολιτικὴν,
ἣτις ἐζητεῖ μὲν ν' ἀντισταθμίσῃ τὰ πράγματα διὰ τῶν
ἀρχῶν, παρεσκευάζετο δὲ νὰ διατάξῃ πολιτεύματα,
καὶ τέλος ἐνέπνευσε τὰ ἔργα τοῦ Δουκουργοῦ καὶ τοῦ
Σόλωνος.

Ἐκ τούτου ἤρξατο τὸ ὀριστικὸν καὶ ἀνεξάρτη-
τον ἐκείνο πνεῦμα, ὅπερ ἐγένεν ἴδιον τῆς Ἑλλάδος,
καὶ ὅπερ αὕτη συνεισέφερεν εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ
ἀνθρωπίνου πνεύματος. Αὐτὸ τὸ πνεῦμα εἶναι ὁ δε-
σμὸς ὁ συνδέων ἡμᾶς μετ' τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ ἀ-
ναγκάζων νὰ ζητῶμεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτῆς ὅ,τι ἐ-
σμέν. Ἐν τῷ Ὀμήρῳ λοιπὸν βλέπομεν γεννώμενον
τὸ στοιχεῖον τοῦτο, βλέπομεν μάλιστα τὸν βαθμὸν
εἰς ὃν μέχρι τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ προήχθη· διότι ἡ βου-
λευτικὴ εὐγλωττία, ἣτις πρώτη εἶχεν ἀνάγκην λο-
γικῆς, θάλλει ἤδη ἐν αὐτῷ θαυμασίως ὡραία. Οἱ ὑπὸ
τὸν δεσποτισμὸν τοῦ ἀσιατικοῦ ἀστεως λαοὶ, ἢ αἱ
εἰς τὸ πατριαρχικὸν σύστημα προσηλωμένοι φυλαί,
ὀλίγα ἔχουσι νὰ συζητήσωσιν, οἱ λόγοι αὐτῶν περαι-
οῦνται διὰ βραχέων ἀξιωματῶν, εἰκόνων, συγκρί-
σεων, ἐρωτήσεων, διὰ τινος λυρικοῦ ὕφους· οὐδὲν ἐκ-
τενές παρ' αὐτοῖς· τοιαύτη εἶναι ἡ στοιχειώδης κατά-
στασις τῆς φυσικῆς λογικῆς· ἀπὸ δὲ ταύτης μέχρι
τῶν ὀμιλιῶν τοῦ Ὀμήρου ἡ ἀπόστασις εἶναι μεγίστη.
Ναὶ μὲν εὐρίσκομεν καὶ ἐν ταύταις τὴν ἀπλότητα
τῶν παλαιῶν χρόνων, ἀλλὰ τὰ κενὰ μέρη εἶναι ὀλι-
γώτερα, ὁ νοὸς διατρέχει ἐκτενεστέρην σειρᾶν, τὰ
ἐπιχειρήματα μάλιστα εἶναι ἐνίοτε ἀρκετὰ πυκνά,
μετ' ἐμπειρίας θέτονται ὅπου δεῖ αἱ λόγοι οἱ ἐπισύ-
ροντες τὴν ἐπιεικίαν, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν πειθῶ ἢ
διεγείροντες τὰ πάθη. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ὑπάρχει ἐν αὐταῖς
τέχνη, ἡ τέχνη ἐκείνη ἣν ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Κυν-
τιλιανὸς ἐμελλον νὰ διατάξωσι μίαν ἡμέραν. Ὑπὸ
τὴν ἐποψὴν ταύτην ἐκπληκτικὴ εἶναι ἡ θαυμασία
ἐκείνη συνδιάλεξις ἐν τῷ ἐνάτῳ βιβλίῳ τῆς Ἰλιάδος
μεταξὺ Αἰάντος, Ὀδυσσεύος, Φοίνικος καὶ Ἀχιλλεύου.

Οἱ λόγοι ἐκεῖνοι οἱ τόσον δραματικοί, τόσον ἀρμόδιοι εἰς τὴν θέσιν καὶ τὸν χαρακτῆρα ἐκάστου τῶν ἀγορευόντων, ἀποδεικνύουσι συνάμα τὴν ῥητορικὴν δεινότητα, τῆς ὁποίας οὐδὲ ἰδέαν ἤθελεν ἔχει ὁ ποιητὴς ἂν δὲν ἔξη ἐν τῇ τρικυμιώδει κοινωνίᾳ, ὅπου τὸ κύμα τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐλευθερίας ἀνευδρότως ἐπληττε τὸν ἀκίνητον τῆς Ἀσιατικῆς ἐξουσίας βράχον.

Μεγάλην λοιπὸν καὶ ριζικὴν μεταπολίτευσιν ἐπέφεραν ἢ εἰς τὸ Ἀσιατικὸν ἄστυ εἰσαγωγῇ τῆς τῶν Ἰώνων ἢ Ἑλλήνων φυλῆς. Δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γένη ἢ μεταβολὴ ἐπιπολαία· καὶ τῶντι τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἠσθάνθη τὴν ἐπενέργειαν αὐτῆς μέχρι τῶν θρησκευτικῶν μυστηρίων. Ἡ πολιτικὴ δὲ ἐλευθερία, ἢ μᾶλλον ἢ πάλιν, ἦτοι ἢ πολιτικὴ κριτικὴ ἐγέννησε τὴν φιλοσοφικὴν κριτικὴν· καὶ ἐπειδὴ ἡ ποίησις ἦτο τότε ἡ μόνη τῶν ὑψηλοτέρων λογισμῶν ἔκφρασις, εὐρίσκομεν τὴν κριτικὴν αὐτὴν ἐν τοῖς ποιήμασιν, ὅσον παράδοξον καὶ ἂν φαίνεται τοῦτο ἐκ πρώτης ὄψεως.

Οἱ πολεμικοὶ ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων εἶχον μεθ' ἑαυτῶν ἀοιδούς ἀκολουθοῦντας αὐτοὺς εἰς τὰς μάχας καὶ μαχομένους μάλιστα· οὗτοι, ἄλλοι Βάρδοι καὶ Σκλάδοι, ἐκ φύσεως κεκτημένοι τὴν τῆς ποιήσεως ἀρετὴν, αἰφνιδίως ἐμπνεόμενοι καὶ θερμαινόμενοι ὑπὸ τῆς μάχης, εἶχον ἀντικείμενον τῆς μούσης τῶν τὰς ἀρχαίας ἱστορίας τῶν Ἑλλήνων. Ὑπῆρχε δὲ καὶ ἄλλη ποίησις, ἢ ἱερατικὴ, ἢ πλήρης συμβόλων καὶ ἀλληγοριῶν. Οἱ ἱερεῖς διεσθαρμένοι καὶ πεπτωκότες ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῶν δυνάμεως, ἵνα διατηρήσωσι μέρος τῆς δυνάμεως ταύτης, εἶχον οἰκειοποιηθεὶ τὴν ἐπιστήμην καὶ ἐδίδασκον αὐτὴν εἰς τὸν λαὸν ὑπὸ ἀκατάληπτα σχήματα, τῶν ὁποίων τὴν ἐρμηνείαν ἐπεφυλάσσαντο πάλιν αὐτοί. Ἐκ τῶν σχημάτων καὶ συμβόλων τούτων ἐγεννήθη ἢ εἰδωλολατρεία, πλάνη δημώδης προκύψασα ἐκ τῆς ἐκδοχῆς τῶν συμβόλων ὡς ἀληθειῶν. Οἱ ἀοιδοὶ λοιπὸν, οὐδὲν ἐννοοῦντες ἐκ τῆς ἱερατικῆς ποιήσεως, ἐξέλαβον καὶ αὐτοὶ τὰ σύμβολα κατὰ γράμμα· ὅθεν τὰ παραστατικά δόγματός τινος σύμβολα ἔγιναν μῦθοι, δηλ. ἱστορίαι ἐξαισίαι, αἵτινες ἀλλοιοῦμεν καὶ πολυπλασιαζόμεναι οὐδὲν ἐσημαινον πλέον οὐδ' ἦσαν παραδεκταὶ παρὰ τοῖς μᾶλλον πεφωτισμένοις. Τοῦτο κατέστρεψε τὴν δυνάμιν τῶν ἐρμηνευτῶν καὶ ἐνεθάρρυνε τὴν μέχρις ἀκολασίας ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων ἐρευναν. Οὕτω λοιπὸν ἐγεννήθη παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἢ κριτικὴ, παρουσιαζομένη τὸ πρῶτον ὑπὸ ποιητικὸν κάλυμμα. Εὐρίσκεται μάλιστα καὶ μῦθός τις, ὃν διετήρησε Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, ἐξ οὗ δύναται νὰ ἐξαγάγῃ τις τὴν ἱστορίαν τρόπον τινὰ τῆς καταστροφῆς τῶν ἱερέων καὶ τῆς ποιήσεως αὐτῶν. Οἱ Ἀσιανοὶ ὠνόμαζον *Λίν* ὕμνον τινὰ ἢ ἱερὸν ἐλεγείον, ἐν χρήσει παρ' αὐτοῖς, ὃν εἰσήγαγον εἰς τὴν Ἑλλάδα συγχρόνως μὲ τὸ φοινικικὸν ἀλφάβητον καὶ τὴν λατρείαν τοῦ Βάκχου. Ὁ μῦθος ἐπροσωποποίησε τὸν ὕμνον τοῦτον, τὸ Ἀσιατικὸν ἄσμα τοῦτο, εἰς ποιητὴν ἐμπνευσμένον ὑπὸ τὸ ὄνομα Λίνου· ὁ Λίνος λοιπὸν αὐτός, εἶπον, ἔσχε μαθητὴν τὸν Ἡρακλέα, δηλ. τὴν ἱερατικὴν ποίησιν ἠθέλησαν νὰ μεταδώσωσιν εἰς τὴν βάρβαρον καὶ ἐν-

δραϊαν φυλὴν τῶν πρώτων Ἑλλήνων. Ἀλλ' ὁ Ἡρακλῆς ἦτο δύσσευος, δὲν ἐνόει τὰ μαθήματα τοῦ διδασκάλου του, καὶ ἐπειδὴ οὗτος τὸν ἐκτύπησεν, ὁ Ἡρακλῆς, ὀργισθεὶς ἀντέτυψεν αὐτὸν διὰ τῆς λύρας καὶ τὸν ἐξήπλωσε νεκρὸν. Αὕτη βέβαια εἶναι ἡ εἰκὼν τοῦ κατακτητικῆς ἔθνους, οὗτινος τὸ πολεμιστήριον ἄσμα φονεύει τὴν ὁποίαν δὲν ἐννοεῖ ἱερατικὴν ποίησιν.

Ὑπῆρχε λοιπὸν εἶδος τι ἐπαναστάσεως τῶν ἀοιδῶν κατὰ τῶν ἱερέων, τῆς κοσμικῆς ποιήσεως κατὰ τῆς ἱερατικῆς· οἱ λαϊκοὶ μάλιστα αὐτοὶ ποιηταὶ ἐσφραγίσθησαν ἀντικείμενα τῆς ἱερατικῆς ποιήσεως, συνέθετον ὕμνους, οὓς ἐβαλλον εἰς τοὺς ἐθνικοὺς θεοὺς, ἐπροσιμιάζον ἐν ταῖς ἐπικαῖς αὐτῶν διηγήσεσι δι' ἐπικλήσεως, ὅπως ἐθίζετο εἰς τοὺς ὕμνους, καὶ ἔλεγον ἑαυτοὺς ἐμπνευσμένους.

- » Τί τ' ἄρ' αὖ φρονέεις ἐρίκρον ἀοιδῶν
- » τέρπειν, ὅπως οἱ νόος ὄρνυται; οὐ νύ τι τ' ἀοιδοὶ
- » αἴτιοι, ἀλλὰ ποθὶ Ζεὺς αἴτιος, ὅστε δίδωσιν
- » ἀνδράσιν ἀλφητῆσιν, ὅπως ἐθέλησιν ἐκάστω.»

(Ὅδ. Α'. 346.)

Οὕτως οἱ κοσμικοὶ ποιηταὶ ἐπέμβαινον καὶ εἰς αὐτὴν τὴν θρησκείαν καὶ ὠφελήθησαν πολὺ ἐκ ταύτης κατὰ τὸ ὕψος, τὰς λαμπρὰς θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς ἰδέας καὶ καθ' ὅτι ὑπῆρχεν ἀξιόλογον ἐν τῇ τῶν ἱερέων διδασκαλίᾳ. Ἀλλὰ συγχρόνως ἐκλαμβάνοντες τὴν Σφίγγα κατὰ τὰς ἑαυτῶν ἰδέας, καθαιροῦντες τὸν συμβολικὸν φλοιὸν τοῦ Λίνου, μετεχειρίσθησαν λίαν ἐλευθέρως τὸν μῦθον μεταποιήσαντες αὐτὸν εἰς παραμύθια καὶ μάλιστα εἰς κωμωδίαν. Ἐν τοῖς εἰς τὸν Ὅμηρον ἀποδιδόμενοις ὕμνοις (οἵτινες τοῦλάχιστον εἶναι ἀρχαιότατοι) φαίνεται εἰς ποίαν θέσιν ἐφεραν αὐτόν. Οἱ εἰς Ἀφροδίτην καὶ Ἑρμῆν ὕμνοι εἶναι ἀληθεῖς σάτυροι. Ὁ Ἑρμῆς ὑμνεῖται ὡς ἐκ λίκνου τέλειος ἤδη πανούργος, ἢ δὲ Ἀφροδίτη ὡς ἑταῖρα ἀρκετὰ ἀναιδῆς. Οἱ ὕμνοι οὗτοι εἶναι διηγήματα ἀφελῆ, ἔχοντα χάριν τόσῳ μᾶλλον ἐπαγωγὸν, καθ' ὅσον περιβάλλονται χαρακτῆρά τινα ἱερὸν καὶ παρίστανται ἐνώπιον τοῦ βωμοῦ ὡς λατρεία ἐμπαικτικὴ, πλήρης εἰρωνικοῦ θυμιάματος. Ὑπάρχει ἐν τοῖς ὕμνοις τούτοις ὀλιγωτέρα ἴσως εὐθυμία ἀλλὰ λεπτοτέρα κωμικότης παρὰ τὴν ἀριστοφάνειον· ὑπάρχει βολταιρική τις κακεντρέχεια μετὰ πλείονος ὁμῶς φαντασίας. Ἐπειτα ὁ εἰδήμων Ἀριστοτέλης βεβαιοῖ τὸν θρησκευτικὸν ἐξ ἐνός καὶ κριτικὸν ἀφ' ἑτέρου χαρακτῆρα τῆς ἀρχαίας ποιήσεως, καὶ παράγει αὐτὸν ἐξ ἀφορμῆς, ἧτις κατὰ βάθος εἶναι ὅ,τι προείπομεν. Κατ' αὐτὸν ἢ σοβαρὰ ποίησις ἐγεννήθη ἐκ τῶν τοὺς θεοὺς ἐγκωμιαζουσῶν ᾠδῶν, ἢ δὲ σατυρικὴ ἐκ τῶν τελετῶν καὶ ἀκόσμων ἑορτῶν τῆς εἰδωλολατρείας. Γνωρίζομεν δὲ ὅτι ἡ ἀκοσμία αὕτη ἐπήλασεν ἐκ τινῶν χονδροειδῶν συμβόλων, ἧν εἶχεν ἀπολεσθῆ ἢ ἀρχικὴ σημασία.

Ἄγνωθ' ἂν λέγω νέον τι, πέποιθα ὁμῶς ὅτι λέγω ἀλήθειαν βεβαιῶν, ὅτι ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς πειήμασι πρόδηλος εἶναι ὁ διπλοῦς χαρακτῆρ τοῦ πνεύματος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, εὐσεβῶν μὲν πρὸς τὸ θεῖον, σατυρικῶν δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς. Καὶ ἡ μὲν πρὸς τὸ

θεῖον ὃν εὐσέβεια ἀνκμφισθητῆτως καταδείκνυται ἐν Ὀμήρῳ τὰ πάντα ἐμφαίνουσιν ἐν αὐτῷ τὴν τῆς Προνοίας ἐνέργειαν· ἡ προσευχὴ, ἡ θυσία, οἱ καθαρμοί, τὰ μυστήρια τῶν τάφων, ὅλα ταῦτα τὰ παρὰ πᾶσι παραδεδεγμένα δόγματα, ὧν ἡ ἀρχὴ πολὺ τῆς ἱστορίας παλαιότερα, εὐρίσκονται ἐν αὐτῷ. Περὶ δὲ τῆς σατύρας κατὰ τῶν θεῶν, ὡς πρωτόπων τῶν δημοδῶν μύθων, πρέπει βέβαια νὰ αἰτιώμεθα τὴν ἐκ τῆς φιλολογικῆς θεωρίας καὶ τῶν εἰς τὴν ἐποποιίαν ἐφηρμοσμένων κανόνων ἀπασχόλησιν, ἂν δὲν βλέπωμεν αὐτὴν, ἢ καὶ κλείωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἵνα μὴ τὴν ἴδωμεν. Ὅπως δὲ ποτε ὁμοίως ὁ Ὀλυμπος τοῦ Ὀμήρου δὲν εἶναι πραγματικῶς εἰ μὴ εὐρύχωρος σκηνὴ κωμωδίας, τῆς ὁποίας πρόσωπα εἶναι οἱ θεοί. Τοῦτο βλέπει τις ἐναργῶς εἰς τὰς οἰκιακὰς ἐριδας τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας, εἰς τὰς μηχανοραφίας τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Ἀφροδίτης καὶ εἰς ἄλλα παρόμοια χωρία, ἐάν ταῦτα ἤθελον ἀναγνωσθῆ ἄνευ προλήψεως ἢ μεταφρασθῆ ἐλευθέρως. Ἀλλ' οἱ εὐρωπαῖοι μεταφραστοὶ τοῦ Ὀμήρου αἰωνίως διαστρέφουσι τὰ χωρία ταῦτα ἐνασμενίζονται εἰς τὸ νὰ ὑποκρίπτωσι πᾶν ὅ,τι ἀνάγεται εἰς τὴν κωμωδίαν, ἐξοβελίζουσι τὰς μὴ κατὰ τὴν κρίσιν αὐτῶν ἀρκετὰ ὑψηλὰς φράσεις, ἐξαιροῦσι τὴν εἰρωνίαν, καὶ ἐναντίον τοῦ κειμένου ἐνδύουσι τὰ Ὀλυμπιακὰ πρόσωπα μὲ τὸ ἀείποτε ἐπίσημον ἱμάτιον τοῦ ἐμφαντικοῦ αὐτῶν ὄφους.

Ἄς ἀναφέρωμεν ἐν παράδειγμα. Τὸ πρῶτον ἄσμα τῆς Ἰλιάδος τελειώνει μὲ τοιαύτην κωμωδίαν· δύσκολον μὲν νὰ παρασταθῆ ἡ χάρις αὐτῆς, διότι εἶναι τὸ λεπτόν ἐκεῖνο κωμικὸν τοῦ Μολλιέρου, ὅπου ὁ γέλως δὲν χαράσσεται ἀλλὰ φαίνεται κρυπτόμενος ὑπὸ σοβαρὰν ὄψιν· ἐν ὁμοίως ἀφαιρέσωμεν νοερῶς τὸν θεϊκὸν βαθμὸν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας, οὐδὲ λέξιν ἀνάγκη νὰ μεταβάλωμεν ἵνα φανῆ θαυμάσιός τις διάλογος, ἀφελῆς, φισικὸς καὶ χαρακτηριστικὸς, μεταξὺ ἀνδρὸς αὐστηροῦ καὶ εἰς τὸν γυναικεῖον ζυγὸν ἀνυποτάκτου, καὶ γυναικὸς πολυπράγμονος, ἀπαιτητικῆς, ὀχληρᾶς εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ ἀπαιτῶνται ἐνίοτε τινὲς τῶν συζυγικῶν ἐκείνων καλᾶσεων τῶν ἐν χρῆσει παρὰ τοῖς βαρβάροις ἔθνεσιν. Ἡ Ἥρα εἶχε παρατηρήσει ὅτι ὁ Ζεὺς ἐδέχθη εἰς συνέντευξιν τὴν Θέτιδαν, καὶ ἐνόησεν ὅτι πρόκειται περὶ ἐκδικήσεως τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος ὕβρισθέντος Ἀχιλλέως. Τὸν πλησιάζει, ὡς λέγει ὁ ποιητὴς, μὲ δηκτικὸς λόγους, (κερτομίοισιν ἐπέεσι) « Παιμπόνηρε, τίς πάλιν θεὸς ὡς συνωμίλησε μετὰ σοῦ. Ἀγαπᾶς πάντοτε. » ὅταν ἐγὼ λείπω, νὰ κάμνης μυστικὰ σχέδια καὶ ποτέ σου ἀπ' ἐαυτοῦ δὲν μ' ἐφανερώσῃς τὰς βουλάς σου. — Ἥρα, ἀποκρίνεται ὁ Ζεὺς, μὴ θαρροῖς νὰ μανθάνῃς πάντοτε τοὺς σκοποὺς μου· δὲν θέλεις τὸ ἀξιωθῆ ἂν καὶ ἴσαι γυνὴ μου. Ὅ,τι ἀρμόζει νὰ γνωρίζῃς, οὐδεὶς, οὔτε θεὸς οὔτε ἄνθρωπος, θέλει τὸ μάθει πρὶν σοῦ· ὅσα ὁμοίως θέλω νὰ βουλευθῶ ἐγὼ μόνος, περὶ αὐτῶν μῆτε νὰ ἐρωτᾷς μῆτε νὰ ἐξεταζῇς. — φοβερὰ Κρονίδη, λέγει ἡ Ἥρα, τί εἶπες; ἐγὼ πρὸ κειροῦ οὔτε σ' ἐρωτῶ οὔτε σ' ἐξετάζω· ἔχεις ὅλην τὴν εὐκαιρίαν νὰ βουλεύσῃς ὅ,τι θέλεις· τῶρα ὁμοίως πολὺ φοβοῦμαι μὴ σὲ ἀπατήσῃ

ἢ ἡ λευκοπρόσωπος Θέτις, ἐκείνη ἡ θυγάτηρ τοῦ θαλασσίου γέροντος· διότι ἀπὸ τὴν αὐγὴν ἐκάθητο πλησίον σου καὶ ἐπίσσε τὰ γόνατά σου, καὶ σὺ πιστεύω ὅτι προθύμως συνήνεσες νὰ τιμήσῃς τὸν Ἀχιλλέα καὶ ν' ἀφανίσῃς πολλοὺς Ἀχαιοὺς παρὰ τὰ πλοῖά των. — Ἀνυπόφορος γυνὴ! εἶπε τότε ὁ Νερειληγερέτης, μαντεύεις πάντοτε, τίποτε δὲν σὲ λανθάνει· ἀλλ' ὁμοίως τίποτε πάλιν δὲν θέλεις κατορθῶσαι μὲ τοῦτο· μόνον θέλω περισσότερο σὲ ἀποστραφῆ καὶ θέλεις τὸ μετανόησαι. Ἄν τὰ πράγματα γενῶσιν ὡς λέγεις, τοιαύτη πρέπει νὰ ἴηαι ἡ ἐπιθυμία μου. Ἀλλὰ κάθησον καὶ σιωπά καὶ ὑπάκουε· μήπως δὲν σὲ χρησιμεύσωσιν ὅσοι θεοὶ εἶναι εἰς τὸν Ὀλυμπόν ὅταν σηκῶσω τὴν χειρὰ μου. » Μετὰ τοιαύτην ἀπειλὴν ἐπρῆπε βέβαια καὶ ἄκουσα νὰ σιωπήσῃ· οἱ δὲ θεοὶ οὕτω καταφρονηθέντες παρὰ τοῦ ἡγεμόνος των δυσηρεστήθησαν ὡσπύτως. Λαμβάνει τότε τὸν λόγον ἐν ἄλλο πρόσωπον, ὁ Ἡραϊστος, ὁ ἀρχαῖος Φθα τῆς βιομηχανοῦ Αἰγύπτου, ὅστις ἐν Ὀμήρῳ εἶναι ἀγαθὸν καὶ ἀπλοῦν πρόσωπον, τεχνίτης ἐπιτήδειος, ἀληθὴς οἰκοκύρης, γελοῖος ὀλίγον ἐνώπιον τῶν μεγάλων, ἀλλὰ καλῆς καρδίας, συμβιβαστικὸς καὶ φίλος τῆς ἡσυχίας. « ὦ, κακὰ καὶ ἀνυπόφορα, λέγει εἰς τὴν Ἥραν, εἶναι αὐτὰ· νὰ λογομαχῆτε πάντοτε διὰ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ νὰ μᾶς φέρετε ἄνω κάτω τὸ συμπόσιον· δὲν ἔπάρχει πλέον εὐχαρίστησις εἰς τὴν τράπεζάν μας· τὸ πρᾶγμα ὑπάγει εἰς τὸ χειρότερον. Ἀλλ' ἐγὼ παρακαλῶ τὴν μητέρα μου, ἂν καὶ τὸ αἰσθάνεται καὶ αὐτὴ, νὰ φέρηται πολιτικώτερον πρὸς τὸν πατέρα Δία, διὰ νὰ μὴ συγχίζηται ὁ πατήρ καὶ μᾶς ταραττῆ τὸ δεῖπνον· διότι ἂν ὁ ἀστεροπητὴς αὐτὸς θελήσῃ νὰ τὴν κρημνίσῃ ἀπὸ τὸν οὐρανόν, τὸ κάμνει, εἶναι πολὺ δυνατώτερος· ἀλλὰ σὺ περιποιῶ αὐτὸν μὲ μαλακοὺς λόγους, καὶ αὐτὸς ἔπειτα θέλει εἶσθαι καλὸς δι' ὅλους ἡμᾶς. » Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἀνεπλήθησεν ὁ ἀγαθὸς Ἡραϊστος καὶ ἐγχειρίζει εἰς τὴν μητέρα του τὸ ποτήριον λέγων· « Ἵπομονὴ μητέρ μου, ὑπέρβρε ὅσον καὶ ἂν ἴσαι λυπημένη· μήπως ἐγὼ, ὅστις σ' ἀγαπῶ, σὲ ἴδω μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς μου νὰ δέρεσαι· τότε μ' ὅλην τὴν λύπην μου δὲν θέλω δυνηθῆ νὰ σὲ βοηθήσω, διότι φοβερὸν εἶναι νὰ ἐναντιωθῆ τις εἰς τὸν Ὀλύμπιον· ἄλλην μίαν φορὰν θελήσαντα νὰ σὲ βοηθήσω, μὲ ἤρπασεν ἀπὸ τὸν πόδα καὶ μ' ἐβρύσην ἀπὸ τὸν οὐρανόν· ὅλην δὲ τὴν ἡμέραν ἐκυλιόμην καὶ τὸ ἐσπέρας μόλις ἔπεισα χωρὶς πνοῆν εἰς τὴν Αἴθνην, ὅπου μ' ἐσῆκωσαν οἱ κάτοικοι τοῦ τόπου. » Ἡ ἀπλὴ εὐγλωττία τοῦ Ἡραϊστοῦ ἐτελεσφόρησεν· ἡ Ἥρα ἐμειδίασε καὶ ἔλαβε τὸ ποτήριον ἀπὸ τῆς χειρὸς του· ὁ δὲ ἐκέρασεν ἔπειτα ὅλους τοὺς θεοὺς, καὶ ἀσθεστος γέλως ἠγέρθη μεταξὺ τῶν Μυκάρων ὡς ἴδον τὸν Ἡραϊστον νὰ διατρέχῃ χλωαίνων τὰ δώματα.

Ἀδύνατον νὰ παραστήσῃ τις τὴν ἐν τῇ σκηνῇ ταύτῃ χάριν προσεγγίζων ὁμοίως ὅσαν ἐνεστὶν εἰς τὴν ἐννοίαν αὐτῆς βλέπει ὅτι εἶναι καθαρὰ κωμωδία. Ἀλλ' αἱ σκηναὶ αὗται δὲν ἐνοήθησαν ὑπὸ τῶν Εὐρωπαϊῶν μεταφραστῶν, οἵτινες ἔδωκαν εἰς αὐτάς

χρῶμα ξένον, ανάρμοστον ὕφος καὶ μεγαλοπρέπειαν τινα, οὔτε ὑπάρχουσιν ἐν τῷ κειμένῳ οὔτε προσήκουσαν· διότι κωμικῆς οὐσίας τῆς βίας ἐπρεπε καὶ τὸ ὕφος νὰ ἦναι οἰκιακὸν καὶ ἀφελές. Οὕτως οἱ χυδαῖοι καὶ τετριμμένοι σχεδὸν λόγοι τοῦ Ἡφαιστοῦ ἀχθόμενου διὰ τὰ δυσάρεστα ἐκεῖνα πράγματα, μὴ θέλοντος νὰ παραχθῆ ἢ χώνευσις του καὶ ἐλέγχοντος τοὺς γονεῖς του διὰ τὴν παραχθὴν καὶ τὰς λογομαχίας των, μεταφράσθησαν ὑπὸ τοῦ Vitaubé διὰ ποιητικῶς ῥητορείας. Ὁ Ὀμηρος λέγει ὅτι ὁ Ζεὺς ἐρύψε τὸν Ἡφαιστον ποδὸς τεταγῶν, ὁ δὲ Vitaubé ἐρυθριῶν ὑπὲρ τοῦ πτωχοῦ θεοῦ, ἀφῆρασε τὴν φράσιν ταύτην, ἣτις παριστάνει τὸ σατυρικὸν μέρος τῆς ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου διατηρηθείσης παραδόσεως. Οὐχ ἤττον δὲ καὶ ἡ Dacier ἐσκανδαλίσθη διὰ τὸν ἀσβεστον γέλωτα, καὶ βεβαιοῖ καὶ αὐτὴ ὅτι ὁ Ζεὺς δὲν ἐγέλα, ἢ δὲ Ἡρα ἐμειδία μόνον, εἰς μόνους δὲ τοὺς ὑποδεστέρους θεοὺς ἦτο συγγνωστὴ ἢ ἀπρέπεια αὐτῆ. Ἄς τὸ εἰπώμεν λοιπὸν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας θέλει μείνει ἀκατάληπτον εἰς τὸν μὴ βλέποντα, πλησίον τῆς ἀνθρωπίνης τραγωδίας, τὴν κωμωδίαν τῶν θεῶν, καὶ βαθεῖαν τινα εἰρωνείαν, γέλωτα ψυχικὸν διὰ τοῦ ὁποῦ ἢ ἐν σπαργάνοις φιλοσοφία, παίζουσα ἀκόμη μὲ τῆς φαντασίας τὰ ἀνθη, διεμαρτύρητο ἤδη κατὰ τῆς πολυθεΐας.

Τοσοῦτον δὲ λόγου ἀξίον μοι φαίνεται τοῦτο, ὥστε θέλω ἐνδιατρίψει ἀναφίρων καὶ ἕτερον παράδειγμα, ἐν ᾧ ἢ τῶν θεῶν κωμωδία ἐκτολίσσεται μὲ παραδόξον τινα καὶ μεγαλοπρεπῆ χαρακτῆρα. Εἶναι δὲ ὁ λόγος περὶ τῆς μεγάλης τῶν θεῶν μάχης ἐν τῷ Υ. καὶ Φ. τῆς Ἰλιάδος. Ἄπαντες μετὰ τοῦ Λογγίνου ἐθαύμασαν τὸ ὑψηλὸν τῆς περιγραφῆς ταύτης, ἀλλ' ἐσημείωσαν ὡσαύτως ὅτι ταχέως ἐκπίπτει εἰς παραδοξολογίαν καὶ κωμικοθεϊστικὴν διατί; διότι δὲν ἐνόησαν τὸ κριτικὸν πνεῦμα τοῦ Ὀμήρου. Ἄν ὁμοίως θεωρήσωσιν αὐτὴν ὑπ' ἄλλην ὄψιν παρὰ τοὺς γραμματικούς, ἂν, ὅπερ ἐστὶν εὐκόλον, συναινεῶσιν νὰ νοήσωσιν τὴν ἐπικὴν ταύτην καὶ γιγαντώδη κωμωδίαν, το κρῶμα ἐκεῖνο τοῦ ἐμπαικτικοῦ καὶ τοῦ ἐνθουσιώδους, τὸν πλήρη μεγαλονοίας καὶ εὐφυΐας οἴστρον, ὅστις ἐν μέσῳ τῆς ποιητικῆς καταγίδος ἐξεύρει νὰ ῥίπτῃ σαρκαστικά τινα βέλη καὶ ν' ἀρτύῃ δι' εἰρωνείας τὰ λαμπρότερα τῆς φαντασίας ἐδέσματα, θέλουσιν εὖρεὶ θέλγητρον νέον, θέλγητρον ἀθάνατον, διότι θέλουσιν ἀνακαλύψει ὀλόκληρον φιλοσοφίαν ὑπὸ τὸν ἐπικὸν πέπλον γεννωμένην.

Ἐν πρώτοις τὸ δράμα ἀνοίγεται διὰ τρομερωτάτου θεύματος· τὸ πᾶν συγκινεῖται ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, διότι θεοὶ καταβαίνουσιν εἰς τὴν μάχην. Ἡ κρατερὰ καὶ λαοσσόος Ἑρὶς ἐγείρεται· ἡ Ἀθηνᾶ ἰσταμένη ὅτε μὲν παρὰ τῆσσι ὄρνυκτον, ἄλλοτε δ' ἐπ' ἀγκάων ἐριδοόπων, παρατρύνει εἰς πόλεμον ὁ Ἄρης ὡσαύτως ἀπὸ τοῦ μέρους τῶν Τρώων παρακαλεῖται ὅτε μὲν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἰστάμενος, ὅτε δὲ παρὰ τὸν Σμόνοντα ποταμὸν ὁ πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε βροντᾶ ὑψόθεν τὸν καρχυνόν ὁ Ποσειδῶν τεινάσσει τὴν γῆν κατασειῶν τὰ ὄρη· ὑπὸ δὲ ταύτων ὁ Αἰδωνεὺς δαίσιος ἀναπηδᾷ ἐκ τοῦ θράνου καὶ φωνάζει μὴ ὁ Πο-

σειδῶν διαρῆξῃ τὴν γῆν καὶ φανῆ ἢ σμερδαλέα τῶν νεκρῶν κατοικία. Παρὰ δὲ τοῖς θνητοῖς ἢ σκηνῇ λαμβάνει οὐχ ἤττον φοβεράν ὄψιν· ὁ Ἀχιλλεὺς φέρει τὸν τρόμον πανταχοῦ

- Ὡς δ' ἀναμπαμαί βάθε ἄγκυα θεοπιδαῖς πῦρ
- οὐρεσσ ἀζαλέσιο, βαθεῖα δὲ καλεται ὕλη,
- πάντη τε κλονέων ἀνεμος ἐλόγα εἰλυφάζει·
- ὡς ὅγε πάντη θύνε σὺν ἔγγει, δαίμονι ἴσος,
- κτεινομένους ἐφίπων, βίε δ' αἵματι γαῖα μέλαινα.
- Ὡς δ' ὅτε τις ζεύξῃ βόας ἀρπενας εὐρυμετώπους,
- τριβέμεναι κρὶ λευκὸν εὐτροχάλω ἐν ἀλωῇ,
- ἄμπα τε λέπτ' ἐγέναντο βοῶν ὑπὸ πόσσ' ἐριμύκων.
- Ὡς ὑπ' Ἀχιλλῆος μεγαθύμου μώνυχες ἵπποι
- στειθρον ὀμοῦ νέκυάς τε καὶ ἀσπίδας· αἵματι δ' ἄζων
- νέρθεν ἄπας πεπάλακτο, καὶ ἀντυγες αἱ περὶ δίφρον,
- ἄς ἄρ' ἄρ' ἵππειων ὑπλέων βαθαμιγγες ἐβαλλον,
- ἄς τ' ἀπ' ἐπισσώτρων ὁ δὲ ἴστο κύδος ἀρέσθαι
- Πηλεΐδης, λύθρῳ δὲ παλάσσετο χεῖρας ἀάπτους·

Ἄλλὰ βαθμηδὸν ὁ ποιητὴς ἱλαρύνει τὸ ὕφος· αἱ εἰκόνες ἀποβαίνουσι παράδοξοι εἰ καὶ μεγαλοπρεπεῖς πάντοτε, καὶ αἰσθάνεται τις ὅτι καταβαίνει τρόπον τινὰ ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ ἐνθουσιασμοῦ εἰς φανταστικὰς ἢ καὶ ἀλλοκότους χώρας. Ὁ Σκάμανδρος, μὴ δυνάμενος πλέον ν' ἀκολουθήσῃ τὸν ῥόον αὐτοῦ, παρακαλεῖ τὸν Ἀχιλλεῖα νὰ μὴ τὸν φράσῃ περισσότερον μὲ νεκρούς· ὁ μαχητὴς νεανίας ἀδιαφορεῖ εἰς τὴν παράκλησιν ταύτην· τότε ὁ ποταμὸς ἐξογκοῦται, ἐξέρχεται τῆς κοίτης αὐτοῦ, καὶ ἤθελε πνίξει τὸν Ἀχιλλεῖα ἂν ὁ Ἡφαιστος δὲν ἀντέταττε τὸ πῦρ αὐτοῦ κατὰ τῶν κυμάτων ἐκεῖνου· τὰ ὕδατα ἐκχειλίζουσι, τὸ πῦρ ἀναβράζει αὐτὰ, τὰ ἐξατμίζει καὶ τὰ διασκεδάζει. Δὲν εἴμεθα ἤδη εἰς τὰς σκηνὰς ὡς ἔγγιστα τοῦ Ἀριόστοι; Ἄλλὰ καταβαίνομεν ἀκόμη ἢ Ἀθηνᾶ πληγεῖσα ὑπὸ τῆς λόγχης τοῦ Ἄρειος ἀπαντᾷ ῥίπτουσα κατ' αὐτοῦ τραχὺν μέγαν λίθον, ὅστις ἐχρησίμευσεν ὦν ἕρος ἀγρῶν, καὶ τὸν κτυπᾷ εἰς τὸν αὐχένα· αὐτὸς πίπτει ἐπὶ δ' ἐπέσχε πέλειθρα πεσῶν καὶ ἡ Παλλὰς γελᾷ· ἡ δὲ Ἀφροδίτη ἰδοῦσα πίπτοντα τὸν ἐραστήν αὐτῆς, τείνει τὴν χεῖρα νὰ τὸν ἀνστήσῃ· ἀλλ' ἡ Ἀθηνᾶ κτυπᾷ αὐτὴν εἰς τὸ στῆθος μὲ τὴν παχειάν χεῖρά της καὶ τὴν ἐξαπλοῖ πλησίον τοῦ ἐραστοῦ της. Εἰς ἄλλο μέρος ἢ Ἡρα συμπλέκεται μὲ τὴν Ἄρτεμιν, α αὐθάδης Σκύλλα, λέγει ἢ πρώτη, τολμᾷς νὰ σταθῆς ἐμπρὸς μου; Ὁ Ζεὺς σὲ ἔθεσεν ὡς λέκιον ναν μεταξὺ τῶν γυναικῶν· ὑπαγε νὰ φονεύῃς θηρία εἰς τὰ ὄρη ἀντὶ νὰ μάχεσθαι ἐδῶ μὲ ἀνωτέρους σου· ἀλλ' ἂν θέλῃς νὰ δοκιμάσῃς, ἢμπορῶ νὰ σὲ μάθω πόσον εἶμαι ἰσχυροτέρα σου. Ταῦτα δὲ εἰποῦσα δράσσει μὲ τὴν ἀριστερὰν αὐτῆς τὰς δύο χεῖρας τῆς Ἀρτέμιδος, καὶ μὲ τὴν δεξιάν τῆς ἀφαιρεῖ τὰ τόξα ἀπὸ τῶν ὤμων, καὶ γελῶσα κτυπᾷ εἰς τὰ ὦτα τὴν δυστυχῆ νέαν, ἣτις ἐντροπαλιωμένη ἀποσπᾶται τέλος καὶ φεύγει διακρύουσα. Ὁ δὲ Ἑρμῆς, φύσει ὀλίγον ἐν μάχῃ, ὠφελείται τῆς περιστάσεως ἵνα διαφύγῃ διὰ τινος βωμολοχίας· πλησιάζει τὴν μητέρα τῆς Ἀρτέμιδος, ὑπὲρ τῶν Τρώων μαχομένην καὶ τινύτην, καὶ ἀντὶ νὰ συμμερισθῇ τὴν μητρικὴν αὐτῆς λύπην, α Λητοῖ, τῇ λέγει μὲ ἀνανδρον νὰ πονηρίαν, δὲν συμφέρει, βλέπω, νὰ συμπλέκηται

ΤΑΥΡΟΜΑΧΙΑΙ.

— ο —

« τις μὲ τὰς γυναῖκας τοῦ Διὸς ἐγὼ ἀποσύρομαι ὅ-
 π παγε καὶ καυχῆθητι εἰς ὄλους τοὺς θεοὺς ὅτι μ.
 » ἐνίκησας. »

Δὲν δύναται βεβαίως νὰ καυχῆθῃ τις ὅτι δύναται
 ν' ἀντιληφθῇ ὅλων τῶν λεπτοτήτων κωμωδίας ποιη-
 θεῖσης εἰς καιροὺς τόσον διαφόρους καὶ ἀπέχοντας τῶν
 καθ' ἡμᾶς διότι ἴδιον τῆς κωμωδίας εἶναι νὰ ὑπαι-
 νίττεται συγχρόνως περιστάσεις, ἅς ἀδύνατον νὰ ἐ-
 ξηγήσῃ τις ἐντελῶς, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ λεπτομερῶς τὰ
 ἦθη καὶ ἔθιμα ἐν μέτρῳ τῶν ὁποίων συνετέθη. Πᾶσα
 πόλις, πᾶσα χώρα εἶχε κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους
 ἰδιαιτέραν αὐτῆς λατρείαν, ἴδιον προστάτην καὶ πο-
 λιούχον θεόν. Πιθανὸν λοιπὸν ὅτι τὰ γελοῖα ταῦτα
 προσωπεῖα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐνδύει τὸν δαίμονα καὶ δαίμονα
 θεὸν ἢ κωμωδία, πηγάζουσιν ἐκ τῶν κατὰ χώραν ἀν-
 τιζηλιῶν ἴσως πᾶσα πόλις διεκωμῶδει οὕτω τὴν
 ἀντίζηλον αὐτῆ πόλιν προσωποποιούσα αὐτὴν εἰς τὸν
 πολιοῦχον θεόν της. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἱερατικὰ τάγματα
 ἀντιφερόμενα διέσπυρον ἀλλήλα, οἱ αἰδοὶ εὐρέκων,
 φαίνεται, εὐχαρίστησιν συλλέγοντες τὰ σκώμματα
 ταῦτα καὶ ἀπευθύνοντες αὐτὰ καθ' ὅλου συνάμα τοῦ
 ἱερατείου. Ἀναλόγους πρὸς ταύτην περιστάσεις δύ-
 ναται νὰ εὕρῃ τις καὶ ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστορίᾳ· ἀλλὰ
 τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ τῶν θεῶν κωμωδία φαίνεται
 καθαρὰ ἐν Ὀμήρῳ. Ἀδύνατον μὴ παραδεχόμενος αὐ-
 τὴν νὰ ἐξηγήσῃ τις τόσα ἀνάρμοστα μέρη. Ἄν δὲν
 ὑπάρχῃ σάτυρα, ὑπάρχει λοιπὸν τετριμμένον τι, ἀ-
 ναιδὲς, ἄτοπον μάλιστα, χαρακτηρὲς ἀσυμβίβαστοι
 πρὸς τὴν τοσοῦτον κανονικὴν αἰσθησὶν καὶ κρίσιν, πρὸς
 τὴν τοσοῦτον ἐλευθέραν καὶ εὐγενῆ φορὰν καὶ τὴν ἐ-
 νότητα τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ χαρακτήρος, ἣν διὰ τε
 τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας διορῶμεν εἰς τὰς δύο με-
 γάλαις Ἑλληνικαῖς ἐποποιίαις. Οὕτω λοιπὸν ὁ Ὀμη-
 ρος, πλήρεις πίστεως πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς θρη-
 σκείας δόγμα, παίζει μὲ τὰ σύμβολα μεταπεσόντα
 εἰς δημῶδεις δεισιδαιμονίας. Δύναται νὰ φαντασθῇ
 τις αὐτὸν γελῶντα ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς μεταλοφίας
 του δι' ὅλα τὰ εἰδῶλα ἐκεῖνα ἅτινα παρίστησιν ὀμι-
 λούντα καὶ ἐνεργοῦντα, ὡς ὁ Ζεὺς, ὃν αὐτὸς πα-
 ριστάνει ἐκ καρδίας γελῶντα κρυφίως, ὅταν βλέπῃ
 τοὺς θεοὺς διαπληκτιζομένους πρὸς ἀλλήλους. Εἶχε
 λοιπὸν ἐξουθενισθῆ τότε ἡ ἱερατικὴ διδασκαλία καὶ ἡ
 μυστηριώδης ἐπιστήμη· διότι ὅταν τολμήσωσιν οἱ
 ἄνθρωποι νὰ παρωδῶσι τὰ ἐπιβεβλημένα αὐτοῖς αἰνι-
 γματώδη σύμβολα, τότε ἐξάπαντος πρέπει νὰ λαλή-
 σῃ τις γλώσσαν ἀπλήν, λογικὴν καὶ τοῖς πᾶσι κατα-
 ληπτὴν. Ἐκτοτε λοιπὸν ἔτεινε τὸ λογικὸν εἰς τὸ ν'
 ἀναπτυχθῆ, διασαφισθῆ καὶ κατασταθῆ προσιτὸν εἰς
 ὄλους. Αὕτη δὲ ἦτο καιρὶα προσβολὴ κατὰ τοῦ ἀρ-
 χαίου τάγματος καὶ ἀποφασιστικὸς δρόμος πρὸς τὴν
 ἀρχὴν τῆς παγκοσμίου ἀδελφότητος, τῆς ἐνώπιον τοῦ
 θεοῦ ἰσότητος καὶ τοῦ εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας
 δικαιώματος ὄλων.

(Ἔπεται συνέχεια.)

Αἱ ταυρομαχίαι, λείψανα τῶν ἀρχαίων ῥωμαϊκῶν
 ἀγῶνων, τελειοποιηθεῖσαι ἐν Ἰσπανίᾳ, κατέστησαν
 τὸ κυριώτερον τῶν θεαμάτων ἅτινα τέρπουσι σήμε-
 ρον τοὺς φιλοθεάμονας κατοίκους τοῦ βασιλείου ἐκεῖ-
 νου. Πολλοὶ, περιγράφαντες αὐτάς ἐν Εὐρώπῃ, τὰς
 παρέστησαν ὡς παιδικὰς θηριώδεις, ἀξίας καρδιῶν αἰ-
 μοχαρῶν· ἄλλοι δὲ ἐξ ἐναντίας δισχυρίσθησαν ὅτι ὁ
 ἀγὼν εἶναι εὐγενὴς καὶ ἠρωϊκὸς, ἀποδεικνύων τὴν
 ὑπεροχὴν τῆς γενναιότητος ἐπὶ τῆς κτηνώδους ἰ-
 σχύος, καὶ τοῦ πνεύματος ἐπὶ τῆς ὕλης. Ἄλλ' ὅπως
 καὶ ἂν θεωρήσωμεν τὴν πάλιν ταύτην, καθ' ἣν ὁ ἀ-
 σθενέστερος τῶν ἀθλητῶν καταβάλλει σχεδὸν πάν-
 τοτε τὸν ἰσχυρότερον ἀντίπαλόν του διὰ τῆς ἀταρα-
 ξίας, τῆς συνέπειας, καὶ τῆς ἀληθοῦς ἐκτιμήσεως τοῦ
 κινδύνου, εἶναι βέβαιον ὅτι διεγείρει εἰς τὰς ψυχὰς
 τῶν θεατῶν αἰσθημα ὑπερηφανίας πολὺ διάφορον τῶν
 θεατρικῶν συγκινήσεων· τὸ αἰσθημα τοῦτο εἶναι ἀν-
 δρικόν, γενναῖον, εὐγενέστερον τῆς ἀσκόπου μελαγχο-
 λίας καὶ τῶν ὑπερμέτρων ἐπιθυμιῶν τὰς ὁποίας ἐμ-
 πνέουσιν εἰς ἡμᾶς αἱ ἐπὶ τῆς σκηνῆς παραστάσεις,
 ἀποκαλύπτουσαι νέον τινὰ κόσμον εἰς ὃν δὲν πρέπει
 πώποτε νὰ εἰσελθῶμεν. Ὅταν ταυρομάχος τις, κα-
 ταφέρων ἐπιτηδείως καὶ ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ πληγὴν εἰς
 ταῦρον, χειροκροτεῖται ὑπὸ μυριάδων χειρῶν, τίς
 δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ ἦτο ἀντ' αὐτοῦ; Τίς δὲν βλέπει ὅτι
 ὁ ταυρομάχος ἐκεῖνος εἶναι ἀληθὴς ἦρωας, διακυβεύων
 τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἀπαραλλάκτως ὡς ὁ ζητῶν νὰ κατα-
 κτήσῃ θρόνον;

Ἄλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι οἱ ταυρομάχοι δὲν κινδυ-
 νεύουσιν ὅσον νομίζομεν· διότι, αὐτοὶ μὲν ἐξασκοῦν-
 ται νηπιόθεν, τὰ δὲ τραγικὰ συμβεβηκότα εἶναι σπα-
 νιώτατα· μόλις κατ' ἔτος ἀκούονται εἰς ἡ δύο θάνα-
 τοι καθ' ὅλην τὴν Ἰσπανίαν, καὶ δεκά ἢ δώδεκα
 τραύματα σπουδαία. Ναὶ μὲν τὰ συμβεβηκότα ταῦ-
 τα δὲν εἶναι ὀλίγα· ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονήσω-
 μεν ὅτι αἱ ταυρομαχίαι διαρκοῦσιν ἕξ μῆνας, εἰς πολ-
 λάς δὲ ἐπαρχίας συγκροτοῦνται καθ' ἑβδομάδα.

Φερδινάνδος ὁ Ζ' μέγας θιασώτης τῶν ταυρο-
 μαχιῶν, συνέστησεν εἰς Ἰσπανίαν (Seville) σχο-
 λεῖα ταυρομαχίας, ὅπου οἱ μαθηταὶ ἐδιδάσκον-
 το δαπάνῃ τοῦ δημοσίου νὰ φρονεύωσι ταύρους κατὰ
 τοὺς κανόνες τῆς τέχνης, καὶ διὰ παντοίας, οὕτως
 εἰπαῖν, ἐπιδειξιότητος. Καὶ κατ' ἀρχάς μὲν γυμνά-
 ζονται παρατασσόμενοι πρὸς ταύρους ἐκ χάρτου· ἔ-
 πειτα δὲ, ἀφοῦ συνειθίσωσι νὰ καταφέρωσιν ἐπιτη-
 δείως πληγὰς ὀπισθεν τῶν κεράτων, μεταξὺ τῶν δύο
 ὤμων ἢ εἰς τὸν τράχηλον, καταβαίνουσιν εἰς τὸ στά-
 διον διὰ ν' ἀγωνισθῶσι μετὰ νέων ταύρων ἐχόντων
 δύο ἢ τριῶν ἐτῶν ἡλικίαν. Αἱ μετὰ μεγάλων ταύ-
 ρων μάχαι δὲν συγκροτοῦνται εἰμὴ ἀφοῦ ἐξασκηθῶσι
 καλῶς εἰς τὰ προκαταρκτικὰ ταῦτα γυμνάσια· οἱ
 διδάσκαλοι ἰστάμενοι τότε παρὰ τοὺς μαθητὰς φυ-
 λάττουσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν κινδύνων.

Ὁ μέγας ταυρομάχος Μόντες ἔγραψε πραγματεῖαν